

УДК 338.432

Чемерис В.А., к.е.н., докторант¹, **Душка В.І.**, к.е.н., доцент²©¹Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СИСТЕМНІ ПІДХОДИ ПРОЕКТНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджується досвід та практика впровадження проектного підходу щодо розвитку сільських територій на регіональному рівні в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, громада, синергія, проектний підхід. конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій визначально впливає на розвиток продуктивних сил в регіонах з переважаючою агропромисловою спеціалізацією виробництва. Важлива увага в умовах постіндустріального суспільства в розвинутих країнах приділяється реалізації програм розвитку сільських територій, які в умовах сучасної економіки знань повинні забезпечити не лише збалансований економічний розвиток, але і гармонізувати економічну складову із соціальною, культурною та екологічними сферами суспільного життя. На думку академіка НААН України М.В. Гладія, українська сільська місцевість може розглядатися як виняткова цінність високоурбанізованого століття [1, с. 26].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду проблемних аспектів розвитку сільських територій на регіональному рівні присвячено праці провідних економістів, зокрема П.Т. Саблука, М.В. Гладія, П.М.Музики, Ю. Е. Губені, Я. Леона, Г.М. Калетника, В. Онищенко, Л.Т. Шевчук та інших.

Відомий німецький економіст першої половини ХХ ст. В. Зомбарт в науковій праці “Теорія економічного розвитку” зазначав, що соціальні ідеали лише тоді і лише настільки здатні здійснювати вирішальний вплив на господарський устрій, коли і на скільки вони групуються в максими економічної політики і таким чином визначають собою зовнішнє регулювання господарського життя [2, с. 12]. Одна із пропозицій переходу на постіндустріальну модель розвитку економіки України, запропонована академіком НААН України П. Т. Саблуком, передбачає спрямування переважної маси отриманого прибутку галузі (аграрного сектора – прим. авт.) на вирішення проблем соціуму і сільський розвиток [3, с. 51].

Маржинальність окремих виробників тваринницької продукції в Україні значно вища за аналогічні показники зарубіжних фірм. Зокрема, датська компанія “Акзон” (Axzon) контролює підприємства з виробництва свинини в Україні та Польщі. Маржинальність українського бізнесу компанії “Даноша” (Івано-Франківська область) по ЄВІТДА в 2012 р. становила 46 %, а активів у

Польщі компанії Poldanog близько 30 %. При цьому необхідно зважати, що активи в Польщі модернізувалися данською компанією раніше, а капіталовкладення були значно вищі ніж в Україні. Таким чином, використання ресурсного потенціалу сільських територій України дає змогу зарубіжним підприємством одержувати надмірний прибуток навіть в умовах істотних цінових флуктуацій на внутрішньому ринку свинини в Україні. Водночас необхідно підкреслити, що ефективного механізму для реалізації запропонованої П.Т. Саблуком ідеї щодо перерозподілу ресурсів у межах інституційної системи України поки що не створено.

Мета дослідження полягає у дослідженні сучасного стану та основних тенденцій проектного розвитку сільських територій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Посилення міжрегіональної конкуренції щодо реалізації проектів коопераційного розвитку дозволяє обирати такі інвестиційні проекти в сільській місцевості, які дозволять через ефект синергії створити імпульс розвитку підприємницької ініціативи в суміжних галузях. Очевидно, що в умовах істотних бюджетних обмежень в Україні, які особливо посилюються у 2012-2013 рр. внаслідок сплати іноземним кредиторам державного боргу накопиченого в попередні періоди і високих цін на окремі імпортні енергоресурси, саме через релізацію точкових проектів можливо раціоналізувати розвиток продуктивних сил сільських територій.

В межах відтворювального простору, як зазначає професор А.С. Гальчинський, змінюється субординація між суто економічними і соціальними та духовними чинниками на користь останніх. Домінантами розвитку стають соціальні, культурологічні, цивілізаційні та сімейні цінності, а матеріально-виробнича система перетворюється на механізм забезпечення відповідних цінностей і підпорядковується їм [4]. Дослідження історичного аспекту розвитку сільського господарства в Галичині свідчить, що в 1910 р. Східній та Західній Галичині проживало 8,0 млн. осіб з яких 5,86 млн. осіб або 73,1 % було зайнятим у галузі рільництва. На даний час, внаслідок поступової депопуляції викликаної економічними проблемами та демографічною кризою ситуація із галузевою зайнятістю населення принципово інша.

Добре відпрацьований ринковий механізм, на думку академіка НААН П.Т. Саблука, повинен стати провідною ланкою, стимулюючим фактором прискорення і поглиблення ринкових відносин в економічній системі України [5, с. 44] в період трансформації продуктивних сил. В сучасну постринкову епоху, на думку Г.І. Башнянина, економічні системи починають виходити із ринку, роблячи тим самим економічну систему за її формальними межами, більшою за досконалий конкурентний ринок, характерний для галузей сільського господарства [6, с. 165]. Таким чином формуються постринкові системи в яких вплив державних методів регулювання економічних процесів поєднується з посиленням впливом суспільного сектору економіки [6, с. 177].

У 2012 р. доходи місцевих бюджетів України зросли до 225,3 млрд. грн., проте залежність від міжбюджетних трансферів з державного бюджету посилюється до 31,2 % і досягнула суми 124,5 млрд. грн. [7, с. 10]. Слід зазначити і поступову тенденцію скорочення видатків державного бюджету на розвиток АПК України, які за 2011-2012 рр. зменшилися із 6,77 млрд. грн. до

6,54 млрд. грн. або на 3,5 %. Таким чином для забезпечення сталого розвитку аграрного сектора та сільських територій потрібно більше ресурсів, ніж може забезпечити внутрішній ринок приватного капіталу, і держава покладає на себе функцію із мобілізації недостатніх ресурсів через проектне фінансування.

Важлива увага при дослідженні сучасних проблем розвитку сільських територій приділяється проектному фінансуванню розвитку громад, що дозволяють розв'язувати окремі проблемні питання розвитку сільських територій за умови трансформації характеру зв'язків у соціальних групах (сільських громадах), визначаючи пріоритети модернізації. У таблиці 1 авторами узагальнено інформацію відносно проведення у 2004-2012 рр. конкурсу програм розвитку місцевого самоврядування на регіональному рівні, реалізація проектів яких дозволила розв'язати окремі проблемні питання розвитку сільських громад і частково вирішити найбільш важливі соціальні проблеми на локальному рівні.

Таблиця 1

Показники Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування в Україні у 2004-2012 рр.

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Всього
Кількість учасників	287	224	131	363	412	593	489	730	752	3982
Кількість проектів-переможців	68	80	67	87	117	117	123	130	244	1031
Обсяг фінансування з державного бюджету, млн. грн.	12,4	14,5	15,0	20,0	25,0	25,0	25,0	26,6	45,0	163,5

Джерело: складено на основі даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України.

Аналіз табл. 1 свідчить, що реалізовані протягом дев'яти років проекти отримували доволі незначну фінансову підтримку з державного бюджету, проте дозволили розв'язати численні проблеми сільських громад. Позитивним сигналом, на думку авторів, є збільшення кількості реалізованих проектів у 2011-2012 рр., що свідчить про особливу увагу уряду України до реалізації проектів місцевих громад. Докладніша інформація про джерела фінансового забезпечення проектів розвитку в Україні наведено в табл. 2.

Наведені в табл. 2 дані свідчать про позитивну динаміку фінансового забезпечення реалізації проектів місцевого самоврядування, особливо протягом останніх трьох років. Це загалом свідчить про поступову зміну пріоритетів державної регіональної політики, які орієнтуються на поступову відмову від централізованого розподілу фінансування програм регіонального розвитку через надання більшої ініціативи щодо розв'язання локальних проблем відповідним громадам.

Таблиця 2

**Фінансове забезпечення реалізації проектів та програм розвитку
місцевого самоврядування в Україні у 2004-2012 рр. (млн. грн.)**

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Субвенції з державного бюджету	9,2	14,0	12,2	18,8	16,6	15,9	25,0	26,6	45,0
Місцеві бюджети	17,3	8,3	8,6	16,5	11,1	12,9	31,3	33,4	44,9
Кошти організацій-партнерів	3,7	8,7	3,4	12,7	9,8	9,5	12,0	11,1	18,9
Всього	30,2	31,0	24,2	48,0	37,5	38,3	68,3	71,1	108,8

Джерело: складено на основі даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України.

Серед проблемних питань розвитку АПК і сільських територій України, як слушно зазначають автори монографічного дослідження [8], є те, що кошти, витрачені з бюджету на програми розвитку не завжди досягають задекларованих цілей, а іноді навіть призводить до втрати коштів в аграрному секторі. Порядок використання коштів, передбачених у бюджеті на фінансування програм підтримки сільського господарства і сільських територій, ухвалюють вже після затвердження бюджету. Таким чином кошти виділяють не на реалізацію конкретної програми в достатніх обґрунтованих обсягах, а на виконання запланованого бюджету [8, с.65].

Таким чином реалізація проектів розвитку місцевого самоврядування залежить від обраного стратегічного підходу щодо розвитку сільських територій на регіональному рівні. Слід зазначити, що регіони Західної України загалом активніше приймають участь у реалізації конкурсних проектів протягом усього аналізованого періоду, що зумовлено не лише наближеністю до кордонів ЄС, але і вагомою часткою сільського населення у загальній чисельності жителів відповідних областей.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зазначити, що програми розвитку місцевого самоврядування та проектний підхід щодо їх фінансування позитивно впливають на реалізацію ресурсного потенціалу сільських територій, розвиток продуктивних сил та формують позитивний імпульс щодо активізації підприємницької активності в сільській місцевості. При цьому, на думку авторів, принципово необхідним є середньострокове бюджетне планування видатків на реалізацію відповідних проектів (5-7 років) на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

Література

1. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: [монографія] / [М.В. Гладій, П.Т. Саблук, Н.Г. Копитець та ін.]; за ред. М.В. Гладія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 354 с.
2. Зомбарт В. Теория капиталистического развития. Т. 2. / В. Зомбарт; пер. с нем. под ред. В. Базарова, И. Степанова. – Москва: Изд. С. Скимунта, 1934. – 486 с.

3. Саблук П.Т. Шляхом модернізації. Вибрані статті з питань аграрної економіки / П.Т.Саблук. – Кн. 3. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 516 с.
4. Гальчинський А. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: [монографія] / А. Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. – 472 с.
5. Саблук П.Т. Аграрна політика і трансформаційні зміни в сільському господарстві України / П.Т. Саблук // Трансформація сільського господарства: ювілейний збірник наукових праць; за ред. Ю.Е. Губені. – Львів: ЛНАУ, 2010. – С.41-47.
6. Башнянин Г.І. Функціональна структура ринкових економічних систем і проблеми їх типологізації / Г.І. Башнянин // Економічні системи: монографія. Т.3.; за ред. Г. І. Башнянина. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – С. 126-195.
7. Бюджетний моніторинг Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / [Зубенко В.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження”, USAID. – К.: Нора-Друк, 2013. – 76 с.
8. Яцкевич І.В. Стан та перспективи галузевого соціально-економічного розвитку в Україні: [монографія] / І.В. Яцкевич, О.В. Голинська. – Одеса: ВМВ, 2013. – 360 с.
9. Калетник Г.М. Розвиток організаційно-функціональних структур в регіональних економічних системах: [монографія] / Калетник Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. – Вінниця: Вінницька газета, 2009. – 188 с.
10. Leon Y. Rural Development in Europe: a Research Frontier for Agricultural Economists / Y. Leon // European Review of Agricultural Economies. – 2005. – Vol. 32. – № 3. – P. 301-317.
11. Онищенко В. Модернізація як імператив розвитку України / В. Онищенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 4-14.
12. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи / [за ред. Л.Т. Шевчук]. – Львів: ІРД НАН України, 2011. – 346 с.

Summary

Chemerys V.¹, Dushka V.²

¹*Institute of Regional Sciences NAS of Ukraine*

²*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gszhytskyj*

SYSTEMATIC OF PROJECT DEVELOPMENT APPROACHES IN RURAL AREAS

In the article main tendencies of project development approaches to regional rural areas development from system reason are revealed.

Key words: *sustainable development, rural areas, synergy, project approach, competitiveness.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.